
ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 30 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 16 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: swetlaiw@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1855-2888>

Scopus Author ID: 57223046892

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-32-37

Іваненко С. М. Жанрове розмаїття малої прози Ельке Хайденрайх (на матеріалі збірки «Alles kein Zufall»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 32–37.

УДК: 821.112.2

Іваненко Світлана Мар'янівна,
доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики і перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ЕЛЬКЕ ХАЙДЕНРАЙХ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ALLES KEIN ZUFALL»)

Стаття присвячена дослідженню жанрової специфіки малої прози сучасної німецької письменниці Ельке Хайденрайх на матеріалі її збірки «Alles kein Zufall» (Усе не випадково). Паратекст до збірки визначає всі її 189 текстів як короткі оповідання, однак жанрова палітра цієї збірки набагато ширша. Вона містить, як показав аналіз, короткі оповідання, короткі-короткі оповідання, анекдотичні оповідання, анекдоти, гуморески, прозові мініатюри, афоризми, нариси, хоча іронічна літературна критика зазначає тільки анекдотичні оповідання, деє почуті діалоги, і спогади, що є свідченням недостатньої генологічної визначеності жанрів малої прози, але зумовлено також процесами взаємовпливу жанрів завдяки різноплановості талантів письменників, які послуговуються цими жанрами і розвивають їх, та впливу американської літературної традиції на німецькомовну, особливо стосовно коротких оповідань (stories) і коротких-коротких оповідань (short-short stories).

Ключові слова: мала проза, жанр, коротке-коротке оповідання, анекдотичне оповідання.

Svitlana Ivanenko,
Habilitation Doctor of Philology, Professor,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

GENRE VARIETY OF SHORT PROSE BY ELKE HEIDENREICH (ON THE MATERIAL OF THE BOOK «ALLES KEIN ZUFALL»)

The article is devoted to the study of the genre specificity of short prose by the contemporary German writer Elke Heidenreich based on the material of the book "Alles kein Zufall" (Everything is no coincidence). The paratext to the book defines all of its 189 texts as short stories, however, the genre palette of this book is much broader. It contains, as the analysis has shown, short stories, short-short stories, anecdote, jokes, humorous pieces, prose miniatures, aphorisms, futures. It is due to the processes of mutual influence of genres due to the diversity of talents of writers who use these genres and develop them, and the influence of the American literary tradition on the German literature, especially with regard to short stories and short-short stories. The German literary tradition in the genres of short prose is represented by such famous authors as Robert Musil, Franz Kafka, Bertolt Brecht, Robert Walser, etc., who developed such varieties of the prose genre as prose miniature, calendar story, anecdote etc.

The fragments of life presented in the book reflect the topics that interest the modern reader, meet his needs for entertainment literature, best-selling literature, short story literature, which is gladly perceived by the new generation of readers with clip thinking.

The style of short prose by Elke Heidenreich is determined by the concentration of thought and the corresponding brevity of form, which is characterized by enumeration (mostly adjectives in the function of epithets and nouns) to describe a certain situation, and ring repetitions as carriers of integrity and completeness of the text. Genre diversity is also manifested in a certain tonality (epic (unpleasant, enthusiastic, touching tone), ironic, humorous or ironic-humorous, etc.).

Keywords: short prose, genre, short-short story, anecdote.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Жанрова мозаїка малої прози залишається актуальним питанням для дослідників літературного слова, саме в ракурсі типології (пор. Жиленко 2021: 97). Воно недостатньо висвітлене в дослідженнях як сучасних вітчизняних, так і зарубіжних науковців, хоча наука займається цією проблематикою більше 2000 років. Жанрова палітра літератури є актуальною дослідницькою темою стилістики, теорії тексту, генології, літературознавства. Так, Н.М. Алексєнко (2009: 191), досліджуючи малу прозу Володимира Вінниченка виділяє повість, новелу, оповідання, замальовку, психологічну студію і параболу, хоча повість за параметром обсягу наближається до роману. Анатоль Юриняк (1981) пропонує такі різновиди оповідання, як діалогічне, фантастичне/демонологічне, гумористичне, а фейлетони він розглядає як міжстильові утворення на межі літератури і публіцистики. Ірина Жиленко (2021: 95) серед жанрів, якими

послугуються письменники діаспори вирізняє: «1) новели й оповідання; 2) суміжні літературно-публіцистичні (нарис, фейлетон, памфлет, есе), до яких тяжіє утопія й антиутопія; 3) «фольклорні» жанри (казка, міф, притча, легенда, оповідка); 4) мініатюрно-фрагментарні (поезія в прозі, шкіц, акварель, образок, малюнок, гротеск, афоризм, хрестослів'я)». Про проблемність розрізнення, напр. притчі і параболи пише Н.С. Ференц (2014: 284-285), а Іван Безпечний (2009: 274) пропонує класифікувати оповідання як романи і повісті: «пригодницькі, психологічні, соціальні, фантастичні, філософські та інші». Н. Копистянська (2005: 18-19) наголошує на розбіжностях у визначенні жанрів своїх творів авторами і літературознавцями.

Метою статті є визначення специфіки жанрового розмаїття малої прози Ельке Хайденрайх за збіркою «Alles kein Zufall» й уточнення поняття «жанр».

Виклад основного матеріалу. Ельке Хайденрайх відома як авторка бестселерів, літературний критик, журналістка на радіо і телебаченні, кабареїстка, лібретистка і навіть кіноакторка. Різноманітність її таланту вражає.

Її літературна творчість сприймається іншими письменниками і літературними критиками не завжди однозначно, насамперед, тому що вона завжди має власну думку і щодо літератури, і щодо мистецтва. Як кабареїстка вона володіє всім спектром виражальних засобів драматичної тональності в її іронічно-гумористично-саркастичному спектрі, які декількома штрихами змальовують ситуацію, загострюють її до згустка сутнісних характеристик в декількох реченнях. Її творчість є певною відповіддю на відому дискусію XVIII ст. в літературознавстві стосовно полярних тверджень, чи література має писати про високе, чи відповідати запитам суспільства на розвагу. XX століття віднайшло термін «бестселер» стосовно літературного твору, цінність якого для суспільства і його успішність почали вимірюватись кількістю проданих екземплярів, що не означало автоматично низькопробності такого твору. Навпаки, літературознавство пристало до думки, що бестселери своєю художністю досягають найширшого кола читачів, тому що зачіпають актуальні теми сьогодення і розвивають їх в незвичних ракурсах.

Тематика творів Ельке Хайденрайх (щастя, любов, дружба, старість, музика, гроші, родина, свята, робота, зустрічі і прощання, сприйняття наслідків Другої світової війни та ін.) відповідає запитам сучасного читача на відшукування варіантів існування людини в суспільстві, а неординарність цих варіантів приваблює широку читацьку аудиторію. Таким чином, завдяки художності і частково неординарності зображених повсякденних ситуацій авторка не застрягає в так званій тривіальній літературі, а піднімається до рівня бестселерів, однак не відповідає запитам високого мистецтва.

Літературний критик Клаус Цейрінгер (2016, електронний ресурс) характеризує збірку коротких оповідань Ельке Хайденрайх «Alles kein Zufall» як «навіювання сентиментальності шматочками з її кухні для знаменитостей», а короткі оповідання називає «оповіданнячками», які, на його думку, є анекдотичними оповіданнями, десть почутими діалогами, не досить оригінальними спогадами про чоловіків, матерів і звірів, які демонструють просте життя з позиції кухонної філософії. Коли авторка повідомляє, що старіти – це важко, то це кіч, на його думку. Іронія цього критика може бути справедливою стосовно декількох, трьох-чотирьох оповідань, але не до всіх історій, розрахованих на широке коло читачів, які люблять читати бестселери.

Паратекст до книги «Alles kein Zufall» містить інформацію про жанрову специфіку публікації, як збірки коротких оповідань. Можливо підставою для вибору саме цього різновиду жанру «оповідання» слугувала певна невизначеність у літературознавстві стосовно обсягу короткого оповідання. Так «Літературознавчий словник-довідник» під редакцією Гром'яка Р.Т., Коваліва Ю.І., Теремка В.І. (1997: 522) визначає оповідання як «невеликий прозовий твір...», В.І. Кузьменко (1997: 17) як «невеликий за розміром (як правило – всього декілька сторінок)» розповідний художній твір..., Геро фон Вільперт (1964: 364) як «коротку епічну прозову проміжну форму новели, нарису і анекдотичного оповідання...».

Хоча питання великої і малої художності літературного твору певного обсягу дискусійне, однак параметр обсягу видається продуктивним в літературознавстві для виокремлення жанрів малої прози, на цьому наголошує, наприклад В.І. Кузьменко, а Томас Альтгауз (2011: 275) зазначає стосовно кількісного параметру, що «великий обсяг створює передумову для епічного розгортання, а короткість для афористичної точності».

Кількісний параметр застосовується також до змістовної частини короткого оповідання. Віталій Назарець (2001: 273) за Лукачем наголошує на одноподійності оповідання і додає, що вона зумовлює «однопроблемність, «одночуттєвість» душевного настрою» та одну конфліктну ситуацію, а також перевагу способу художнього зображення над подією. Про одноподійність та обмежену кількість персонажів (один – два) пишуть також В.І. Кузьменко, Геро фон Вільперт, автори «Літературознавчого словника-довідника» та ін.

Як відомо, мала проза в німецькій літературі представлена не тільки короткими оповіданнями з різновидами «оповідання в календарі», «анекдотичне оповідання», «діалогічне оповідання», а й такими жанрами, як байка, притча, анекдот, фейлетон, парабол, прозова мініатюра. При цьому жанрова особливість анекдотичного оповідання відрізняється від того, що в українській традиції можна було б собі уявити. Це насамперед коротка розповідь про цікаву подію з життя, яка демонструє характер особи (також відомої особистості), часто з неочікуваним, веселим кінцем. Це не анекдот (Witz). Під фейлетоном у німецькій традиції розуміють усі повідомлення в пресі, які стосуються питань культури. Невелика частина німецьких фейлетонів відповідає тому значенню, яке український читач вкладає у значення цього публіцистичного жанру. Це насамперед іронічні тексти стосовно проблем культури і мистецтва, іноді навіть з саркастичними вкрапленнями. Але переважно фейлетони – це повідомлення про події в царині культури і мистецтва різного обсягу, серед яких зустрічаються також короткі тексти.

Саме питання жанру дискусійне, Стефанія Скварчинська (1965) наголошувала на неможливості існування художнього твору поза жанром, а Нонна Копистянська (2005: 28) характеризує жанр як складну діалектичну єдність, динамічну «і, разом із тим, із константами». Тетяна Бовсунівська (2010: 71) висвітлює цю динамічність як плинність ознак жанру і наголошує на тому, що жанр припиняє своє існування, «коли канонічні властивості жанру переважають над трансформативними...» (там само: 72), але при цьому підкреслює, що категорія жанрової «пам'яті» – це одна з провідних категорій у когнітивній традиції (там само: 80). Рационально розглядати жанр як модель, яка модифікується в кожному творі (Іваненко 2010: 50), що дає Л.С. Піхтовніковій і Л.В. Цапенко (2021: 475) говорити про інформаційно-синергетичні моделі жанрів. Підсумовуючи,

можна уточнити жанр як прототипову модель повторюваної комунікативної ситуації, що формує її і модифікується в кожній конкретній ситуації, і відповідно в кожному тексті цієї моделі.

Жанрова палітра німецької малої прози є підґрунтям для коротких-коротких оповідань, відомих однак як запозичення з американської літературної традиції, де у XX ст. існує такий різновид короткого оповідання як short-short story (німецькою Kürzestgeschichte), і воно має такий самий обсяг, як і короткі оповідання, якщо вимірювати малу прозу кількістю сторінок. Словник Міріам Вебстер дефінує цей різновид короткого оповідання як надзвичайно коротке оповідання, яке шокує або сильно дивує своїм змістом і має обсяг в середньому від 5000 до 10000 слів, однак зазначається, що такі оповідання можуть мати також обсяг менш ніж у 1000 слів і навіть менш ніж у 500 слів (пор. Webster <https://www.merriam-webster.com/dictionary/short-short>).

Ганс-Крістоф Найгаус (2007) обґрунтовує продуктивність коротких-коротких оповідань тим, що людина у часи постмодерну виокремилась із спільноти і продукує суб'єктивні, ніби моментальні знімки з реального життя, які відображають індивідуальне світосприйняття, і вони не піднімаються до узагальнень вищого рівня. Загальний сенс, на його думку, уже не сприймається і відповідно не може бути відображеним у художньому творі. За Найгаузом, порівняно з романом, який намагається зобразити розумно впорядкований світ у його цілісності, збірка з маленьких клаптиків життя, які разом можуть відкривати нові взаємозв'язки, краще відповідає розумінню сучасності.

І ще одне поняття в літературознавстві стосується малої прози – це прозова мініатюра. Її дефініторна точність ще не досягнута, але вважається, що цим терміном характеризують малу прозу, в якій автори використовують надзвичайно образні описи і досягають завдяки короткості й відповідно насиченості високої художності. Видатними авторами прозових мініатюр у німецькомовній літературі вважаються Роберт Вальзер, Франц Кафка, а також Роберт Музіль (Бьошенштайн, 2013).

Зважаючи на безперервний процес взаємовпливу жанрів художньої прози, на цьому наголошують також Нонна Копистянська (2005: 44) і Тетяна Бовсунівська (2010:20), а Цвєтан Тодоров (2006: 25) пише про те, що «новий жанр завжди є трансформацією одного чи кількох старих жанрів: через інверсію, через переміщення, через комбінування» але і завдяки письменникам в кожному окремому випадку, які пробують своє перо в різних жанрах прози, а часом і в ліриці та драмі, можна з упевненістю констатувати, що основою для коротких-коротких оповідань в німецькій літературі слугують вже зазначені жанри та їх різновиди (коротке оповідання, діалогічне оповідання, байка, притча, оповідання в календарі, анекдотичне оповідання, анекдот, фейлетон, нарис), до яких долучаємо прозову мініатюру, але й навіть афоризм, бо він часто вбудований в короткі-короткі оповідання або формує стиль викладу.

Збірка Ельке Хайденрайх «Alles kein Zufall» нараховує 189 саме «коротких оповідань», як зазначено в паратексті до збірки щодо її жанрової специфіки, однак за кількісним параметром довжини малої прози можна нарахувати два оповідання, які мають обсяг у три сторінки і відповідали б параметрам коротких оповідань: «Friss, Vogel» і «Weihnachten». Довжиною у 2 сторінки є коротке оповідання «Probefahrt». Аналіз показав, що найбільше оповідань довжиною в пів сторінки, їх 18,5%. Таблиці 1 і 2 демонструють кількісні показники обсягу текстів Ельке Хайденрайх. При цьому сторінка нараховує 26-27 рядків з максимально 60 знаками, що дещо менше, ніж відомий стандарт. Підрахунки показали, що 69,2% текстів мають обсяг до однієї сторінки, а 29,1% від однієї до 1,5 сторінки.

Таблиця 1

Кількість текстів обсягом до 1 сторінки

Обсяг тексту	Кількість текстів	%
0,1 сторінки	11	5,8
0,2 сторінки	10	5,2
0,3 сторінки	15	7,9
0,5 сторінки	35	18,5
0,6 сторінки	12	6,4
0,75 сторінки	31	16,4
0,8 сторінки	17	9
Всього: 131		69,2

Таблиця 2

Кількість текстів обсягом від 1 до 2 сторінок

Обсяг тексту	Кількість текстів	%
1 сторінка	21	11,1
1,1 сторінки	18	9,5
1,2 сторінки	4	2,1
1,25 сторінки	1	0,5
1,3 сторінки	9	4,8
1,5 сторінки	2	1,1
Всього: 55		29,1

Ці показники свідчать про використання Елькою Хайденрайх різновиду короткого оповідання «коротке-коротке оповідання» (short-short story, die Kürzestgeschichte). Недарма паратекст до збірки використовує не звичний термін німецького літературознавства: die Kurzgeschichte, а швидше синонімічне поняття «Kurze Geschichten», очевидно наголошуючи на короткості текстів, які треба було об'єднати спільним знаменником, зрозумілим широкому читачьому колу (четверте видання цієї книги припало на грудень 2020 р.) особливо у передріздвяний час. Можна припустити, що ця збірка, в якій теж є історія про Різдво, могла мати подарунковий комерційний успіх. Але сам факт четвертого видання свідчить про цікавість читача

до творчого доробку Ельке Хайденрайх, який і тематично, і по обсягу відповідає запитам сучасної людини, яку науковці характеризують як людину з кліповим мисленням.

На основі кількісного аналізу збірки можна зробити висновок, що більшість (більш як 98%) публікацій збірки відповідають за параметром короткості різновиду жанру короткого оповідання «коротке-коротке оповідання» і тільки до 2% є короткими оповіданнями.

Однак не можна стверджувати, що ці 98% коротких-коротких оповідань всі мають жанрову однорідність. Наприклад коротке-коротке оповідання під назвою «Brüder II» (Брати II) (Heidenreich 2020: 21) має більше ознак анекдотичного оповідання, хоча його довжина на пів сторінки. Йдеться про Аристотеля, який в античні часи дійсно писав трактати про сон і сновидіння, чим збагатив біологічну науку, але він був також гарним фізиком і робив експерименти з металевим шаром. Авторка повідомляє нам мовою античних міфів про ніби реальний страх Аристотеля заснути, і для цього він, тримав металевий шар в руках, який падав і будив його від сну. Це міг бути реальний випадок, або випадки, що характерно для анекдотичних оповідань про дивні або смішні випадки з життя відомих особистостей. Сам Аристотель (2008: 14) у своєму відомому дев'ятому розділі «Поетики», 1451b5, писав, що письменник відрізняється від історика тим, що зображає те, що могло статися. Авторка зобразила можливу реальність віком у більш як дві тисячі років за допомогою грецьких богів Гіпноса, Морфея і Танатоса, які символізують сон, сновидіння і смерть і таким чином надала змістові художності, а повтор-кільце їх імен наділив текст цілісністю і завершеністю.

Текст «Champagner» (Шампанське) (Heidenreich 2020: 24) також на пів сторінки і з повтором-кільце, і за різновидом жанру демонструє також риси анекдотичного оповідання, але вже з життя самої авторки. Недарма Брітта Гідеманн схарактеризувала всю збірку як можливо все ж велику біографію, яка позбулася всього нецікавого і сконцентрувалась на сутнісному: моменти дитинства, які її сформували; любовні історії жінки, яка швидко закохується; злет і падіння дружніх стосунків. У анекдотичному оповіданні «Champagner» йдеться про невеличку подію в барі готелю, в якому проходила зустріч авторів детективів. Ельке Хайденрайх опинилась там випадково і просто розговорила з однією авторкою детективів в барі, а до них підсів чоловік, який, як і пані Хайденрайх, не належав до кола авторів детективів, і почав їм набридати й чіплятися, але коли зрозумів, що все безрезультатно, вилаяв їх і пішов, однак назвав бармену номер кімнати готелю, щоб той на цей номер записав випити ним 6 пляшок пива. Пані почули номер і замовили найдорожче шампанське на цей номер, і ще довго приємно дискутували «за» і «проти» читання детективів. Цей текст закінчується словами *Kleine Strafe musste sein*. (Маленьке покарання мусило бути.). У стилістичному плані цей текст цікавий характеристикою цього чоловіка за використання переліку з узагальненням (ампліфікація) на ґрунті зевгми: *Er riss alles an sich: Nüsschen, Gespräche, unsere Zeit*. (Він усе хапав собі: горішки, розмову, наш час) і лайкою цього чоловіка: *...beschimpfte uns als intellektuelle Hühner, frustrierte Weiber, blöde lesbische Tussen* (він образив нас, називаючи інтелектуальними курками, фрустрованими бабами, тупими лесбійками), що відбиває також неприємний тон авторки як несприйняття таких образ. Таким чином авторка змалювала одну з життєвих ситуацій, в якій жінки все ж змогли постояти за себе.

Інший текст на пів сторінки «Buddhist» (Heidenreich 2020: 22) теж з повтором-кільце можна в жанровому плані визначити як коротке-коротке оповідання, тому що воно відповідає параметру короткості, але подія, яка висвітлюється в цьому тексті, має, з одного боку, ознаку окремішності, а з іншого, ілюструє ваду сучасного суспільства, яку авторка зображає завдяки неповторності ситуації в іронічно-гумористичній тональності, тобто тут присутній параметр «дивності» змісту. Ця дивність представлена неочікуваністю рішення директора великого готелю, мабуть п'ятизіркового, у місті Інтерлакен про толерантніше ставлення до гостей готелю, які щось крадуть (рушники, халати, виделки та ін.), бо одного разу вони можливо стануть буддистами і повернуть усе вкрадене готелю, як зробив це постійний багатолітній гість готелю, надіславши повний срібний столовий сервіз на 12 персон, речі з якого були ним вкрадені протягом багатьох років під час перебування у готелі. Іронічно-гумористична тональність результується з порушення ритуальних дій в ситуації: люди мають перейти з християнства в буддистську віру, щоб не красти, хоча однією з християнських заповідей є «не кради». На мовному рівні гумористичний ефект досягається переліком речей, які зазвичай крадуть в готелях, і впевненістю директора готелю, що ці всі речі колись обов'язково (*ganz sicher* Heidenreich 2020: 22) повернуться, коли ці крадії стануть буддистами.

Текст під назвою «Chakra» (там само: 23), який також має обсяг у пів сторінки, можна класифікувати як притча, у розумінні її змісту як досвіду, який можна застосувати у власному житті, і з обов'язковим структурним елементом «мораль». І хоча в тексті Ельке Хайденрайх іронізує над захопленнями своєї перукарки східним сприйняттям людського організму через чакри і ауру, які вона «бачить», а також подальшим розвитком інтуїції як розширення свідомості через яснослухання у Норвегії, застосовуючи антитезу, у моралі вона визнає, що її перукарка демонструє їй, що життя можна витримати стількома різними способами (*Sie zeigt mir, dass es auf so viele verschiedene Weisen möglich ist, das Leben auszuhalten*, Heidenreich 2020: 23).

Ще коротші тексти за жанровою специфікою – це часто афоризми. Брітта Гідеманн (електронний ресурс) називає такі тексти записками, коли пише про всю збірку коротких оповідань: «влучні визначення, клаптики пам'яті, курйозні випадки – це вітання із скрині записок життя» (*Schlaglichter, Erinnerungsfetzen, Kuriositäten – Grüße aus dem Zettelkasten des Lebens*). Відомо, що Ельке Хайденрайх мала багато всіляких записок, в яких фіксувала, влучні вислови інших людей, свої думки, що виникали в певних ситуаціях. Наприклад текст під назвою «Gold» (Золото) (Heidenreich 2020: 59) має характер такої записки: «*Ein Börsenspezialist sagt im Fernsehen: „Nicht mit dem Graben nach Gold, mit dem Verkaufen der Schaufeln macht man das Geld!*» (Heidenreich 2020: 59)). (Біржовий брокер говорить по телебаченню: «Не шукаючи золото, роблять гроші, а продаючи лопати.»). По суті це афоризм, бо в цьому тексті узагальнюється у влучному вислові думка, відома багатьом, у пресі її називають навіть банківською мудрістю. У цьому афоризмі спостерігаємо гру слів Gold – Geld, а також граматичний паралелізм, який на синтаксичному рівні формує ритм вислову і надає йому афористичної форми.

Коротке-коротке оповідання обсягом в одну третину сторінки «Mitte» (Осереддя) (Heidenreich 2020: 108) можна за жанровою належністю зарахувати до анекдотів, бо воно має гумористичну тональність і пуант, побудований на грі слів, а також повтор-кільце. Авторка, сама дуже хвора, мала бути на похованні одного друга і боялась, що сама там впаде. Її під руку взяв товариш і сказав, що вони стануть геть на краю і там їм ніщо не загрожує. Ельке Хайденрайх питає, чому, і у відповідь отримує: «Завжди говорять, що Бог неочікувано забрав друга з нашого осереддя. Бог завжди бере когось з осереддя. Ставай

на краю і ти завжди будеш у безпеці». Німецькою мовою гра слів відбувається між значенням лексеми *Mitte* як середина і як середовище. Локаційно значення «середина» протиставляється лексемі *Rand*: «*Es heißt doch immer: Wieder hat der Herr jäh aus unserer Mitte einen Freund genommen. Der Herr nimmt immer aus der Mitte. Stell dich an die Ränder, und du bist auf der sicheren Seite.*» (Heidenreich 2020: 108).

Коротке-коротке оповідання обсягом в одну чверть сторінки під назвою «Börsentränen» (Біржові сльози) можна схарактеризувати як гумореску, тому що про не досяжність мрії, мати чоловіка, який про твоє існування на цьому світі взагалі не здогадується, (що можна було б розглядати як трагічний об'єкт), розповідається завдяки комічності ситуації у жартівливій тональності. Син цього чоловіка, дуже схожий на нього, іноді читав по телевізору повідомлення з біржі. І тоді авторка сиділа перед екраном, «слухала, як впав індекс DAX, і плакала. А її друг спантеличено дивився на неї і підозрював таємні біржові втрати, про які він нічого не знав. Але те, чого він не знав, було набагато гірше». Пуант побудований на варійованому повторі-кільці. На початку гуморески вжито вираз *Der Mann im weißen Anzug hat nie erfahren...*, а вкінці *mein Freund..., von denen er nichts wusste. Das, was er nicht weiß...* (Heidenreich 2020: 17). Таким чином створюється комічна ситуація, коли чоловіки нічого не знають і про правду не здогадуються, а жінка плаче, почувши, що впав індекс DAX, найважливіший фондовий індекс Німеччини.

Коротке-коротке оповідання «Blumen» (Квіти) (Heidenreich 2020: 16) обсягом в одну сторінку можна підпорядкувати такому жанрові малої прози ХХ ст. як «прозова мініатюра», яка вирізняється тим, що в ній описи і характеристики створюються образним мовленням в дуже короткій інтенсивній формі, як картинки соціального життя людей. Цей текст Ельке Хайденрайх не має такої метафоричної інтенсивності, як, наприклад, прозові мініатюри українських шістдесятників, але вона змальовує картинку з соціальним тлом у питанні протиставлення «багаті – бідні» у проєкції на себе, бо якраз переживала кризу у власному подружньому житті. При цьому використовує риторичні питання: *...so viele Prachthäuser, so riesige Gärten, so viel Geld, wo kam das her? Wie lebte man da drin?* (Heidenreich 2020: 16). (... так багато розкішних будинків, такі величезні садки, так багато грошей, звідки це? Як живеться там всередині?). Образність досягається вживанням епітетів, переліком, метафорою «*Geld*», але також антитезою: *Mein kleines Leben in meinem kleinen Haus...* (Моє маленьке життя у моїй маленькій домівці...), яка відбиває контраст до багатства у вигляді пишних будинків і машини марки «Ягуар», величезного букета квітів у руках невідомого чоловіка. Цікаве протиставлення епітетів до поглядів. У чоловіка, який приїхав на ягуарі з величезним букетом квітів для жінки, яка цього не оцінить, погляд *müde, angestrengt, ratlos* (втомлений, напружений, безпорадний), а у авторки *melancholisch, hoffnungslos, doch auch interessiert* (меланхолійний, розпачливий, але все ж зацікавлений). Ці епітети деякою мірою встановлюють паритет між багатими і бідними, які можуть переживати ті самі почуття як відповідник розхожого афоризму «Багаті теж плачуть». Ельке Хайденрайх своєю мініатюрою, історією, дякує невідомому чоловіку за чудовий букет квітів, який він їй подарував замість тієї жінки і сподівається на те, що він покинув ту жінку і знайшов своє щастя, тим самим нівелюючи прірву між багатими і бідними у соціальній державі.

Для творчості Ельке Хайденрайх характерна надзвичайна інтенсивність в змалюванні картинок з життя, як наприклад у тексті «Wirtshausgeschichte» (Оповідання про шинок) (Heidenreich 2020: 220). Вона використала 54 слова, щоб змалювати типову ситуацію для будь-якого шинку, хоча в тексті називає його *die Kneipe* (баром, тим, що у нас за британською традицією називають пабом). Опис ситуації в барі нагадує ремарки до драматичних творів, особливо стосовно перших двох речень, перше з них називне: *Eine Kneipe, lärmende Männer am Ecktisch. Sie lärmen sehr. Es wird immer wilder. Der Wirt schaut versonnen zu und sagt, mehr zu sich selbst als zu mir: «Was soll ich jetzt machen? Misch ich mich zu früh ein, ist die Stimmung im Arsch, misch ich mich zu spät ein, sind die Gläser kaputt.»* (там само). Короткість перших трьох речень з семантично підсиленням варійованим повтором слова *lärmen* (галасувати) (*lärmend, lärmen sehr*) і синонімічним повтором *immer wilder* (надміру голосно) виконують функцію нагнітання ситуації до стану певної загрозовості. Реакція на цю сцену хазяїна бару: не втручатися, бо його втручанням з попередженням, не галасувати, – відвідувачі не будуть задоволені (втрати), а запізнити втручання з заборобою галасувати наштовхнеться на побиті бокали (втрати). Напруга ситуації знімається задумливим тоном мови господаря бару (*versonnen*) і альтернативою вибору: або зіпсований настрій (тут контекстуальне побутове, необразливе маркування ідіоматичного виразу *ist die Stimmung im Arsch*) відвідувачів бару (клієнт завжди правий), або побитими бокалами.

На межі з публіцистикою існує жанр нарису, в якому автор реагує на зовнішній чинник, представлений різним фактажем, але здебільшого культурно-естетичного плану, який автор сам зазначає (пор. Юриняк 1981: 37). Головна увага читача концентрується на враженнях автора від зазначеного факту. Ельке Хайденрайх має декілька нарисів у збірці, але «Scala» – найпотужніший з них. Йдеться про її враження від музики Ігоря Стравінського «Весна священна», яку вона любила, але ніколи не чула зі сцени, та ще такої сцени як театру «Ла Скала». Захоплений і зворушливий тони відчуваємо в тому, що вона і японка поруч з нею схлипуючи трималися за руки, щоб не впасти з верхотури театру під час громоподібних оглушливих аплодисментів публіки. Завдяки епітетам авторка передає неповторне враження від музики. «*Die Musik ist von fast unerträglicher Kraft, archaisch, wild, aggressiv, rasant, wenn man sich diesem Werk stellt, ist man verloren.*» (Музика майже вбивчої сили, архаїчна, дика, агресивна, стрімка, якщо здатися на поталу цій музиці, пропадеш.)

Цікавою особливістю манери письма в цій збірці коротких-коротких оповідань можна зазначити факт, що у 56% текстів авторка вживає повтор-кільце. Це надає таким коротким текстам певної завершеності і цілісності. А стосовно всієї збірки складається враження, що клаптики, фрагменти, життя відображають його в його розмаїтті. Тільки одне коротке-коротке оповідання під назвою «Fenster» також з повтором кільце, обсягом у 0,8 сторінки не має завершення, як визнає сама авторка, бо вона до кінця ще не склала історію життя людей, яких вона спостерігала у вікно.

Висновки. Жанр – це прототипова модель повторюваної комунікативної ситуації, що формує цю модель і модифікується в кожній конкретній ситуації і відповідно в кожному тексті цієї моделі. Жанрова визначеність збірки Ельке Хайденрайх «*Alles kein Zufall*» як коротке оповідання в паратексті до збірки відповідає за параметром обсягу короткому-короткому оповіданню, а наведені приклади демонструють жанрову неоднорідність коротких-коротких оповідань збірки. Авторка показала майстерне володіння різними жанрами малої прози: коротким оповіданням, коротким-коротким оповіданням, анекдотичним оповіданням, анекдотом, гуморескою, прозовою мініатюрою, афоризмом, нарисом. Її манера змалювання ситуації часто

схожа з ремарками авторів драматичних творів до сцен, що однак не заважає чіткості висловлення основної думки тексту, а навпаки концентрує увагу читача на цій думці. Для них характерні одноподійність, однопроблемність, одночуттєвість настрою, одна сюжетна конфліктна ситуація, перевага сюжетного начала над фабульним, перевага зображення повсякденного життя і типових побутових взаємин між людьми від першої особи в епічній (неприємний, захоплений, зворушливий тони), гумористичній, іронічній, іронічно-гумористичній та ін. тональностях, що позитивно сприймається широкою читацькою аудиторією, завдяки якій збірка класифікується як бестселер.

Література:

1. Алексєєнко Н.М. Стильові особливості малої прози Володимира Винниченка та проблема художнього напрямку: дис... канд. філ. наук : 10.01.01. Київ, 2009. – 216 с.
2. Безпечний І. Теорія літератури. – Київ: Смолоскип, 2009. – 388 с.
3. Бовсунівська, Т. Когнітивна жанрологія і поетика. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2020. – 180 с.
4. Галич О., Назарєць В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник / За наук. Ред. Олександра Галича. – Київ: Либідь, 2001. – 488 с.
5. Літературознавчий словник-довідник /Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.). – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
6. Жилєнко І. Документально-публіцистичний етап малої прози літературної еміграції: до проблеми типології. //«Філологічні трактати», Том 13, № 2 ' 2021. С. 95-103. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87704/1/Zhylenko_Ftrk_2_2021.pdf?sessionid=835170D701CFB0E01C1902B79AB8234F (дата звернення 25.01.2025).
7. Іваненко С.М. Поліфонія ритмотональної будови тексту в стилістичному аспекті (на матеріалі німецької мови): дис. ...д-р. філ. наук : 10.02.04. КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010.
8. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: Монографія. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
9. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів: Навч. Посібник з літературознавства. – К.: Укр. Письменник, 1997. – 230 с.
10. Піхтовнікова Л.С., Цапенко Л.В. Інформаційно-синергетична модель англійської детективної розповіді. // Л.С. Піхтовнікова (2021) Еволюція німецької віршованої байки (XIII-XXI століття). Стилістико-синергетичний та зіставний аспекти. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. – С.475-488.
11. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 162 с.
12. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики. – К.: Знання, 2014. – 511с.
13. Юриняк А. Літературні жанри малої форми. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1981. – 118 с.
14. Aristoteles. Poetik. Übersetzt und erläutert von Arbogast Schmitt. Berlin: Akademie Verlag, 2008. – 815 S.
15. Althaus, Th. Prosa. //Lexikon Literaturwissenschaft. Hundert Grundbegriffe (Gerhard Lauer, Christine Ruhrberg Hrsg.). Stuttgart: Philip Reclam jun., 2011. – S.275-278.
16. Böschenstein, B. Die Sprengkraft der Miniatur. Zur Kurzprosa Robert Walsers, Kafkas, Musils, mit einer antithetischen Eröffnung zu Thomas Mann, Hildesheim: Olms (= Germanistische Texte und Studien, Bd. 91). – 234 S.
17. Niedemann, B. Die Erinnerungen der Elke Heidenreich: "Alles kein Zufall", 2017 WAZ.de URL: <https://web.archive.org/web/20160820155843/http://www.derwesten.de/kultur/die-erinnerungen-derelke-heidenreich-alles-kein-zufall-id11612641.html> (дата звернення 23.01.2025).
18. Heidenreich, E. Alles kein Zufall. Kurze Geschichten. – 4. Auflage. -Frankfurt am Main: FISCHER Taschenbuch, 2020. – 238 S.
19. Nayhauss, H.-Ch. Graf von (Hrsg.) Kürzestgeschichten. (Arbeitstexte für den Unterricht, RUB 9569). Stuttgart: Reclam, 2007. – 79 S.
20. Niedersächsischer Bildungsserver: Prosa-Miniatur; abgerufen am 22. Januar 2025.
21. Skwarczyńska, S. Wstęp do nauki o literaturze. – T. 3. Część 5: Rodzaj literacki. A. Ogólna problematyka genologii. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1965, s. 412.
22. Wilpert, G. von. Sachwörterbuch der Literatur. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1964. – 795 S.

References:

1. Alekseienko N.M. Stylovi osoblyvosti maloi prozy Volodymyra Vynnychenka ta problema khudozhnoho napriamu: dys... kand. fil. nauk : 10.01.01. Kyiv, 2009. – 216 s.
2. Bezpechnyi I. Teoriia literatury. – Kyiv: Smoloskyp, 2009. – 388 s.
3. Bovsunivska, T. Kohnityvna zhanrolohiia i poetyka. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2020. – 180 s.
4. Halych O., Nazarets V., Vasyliiev Ye. Teoriia literatury: Pidruchnyk / Za nauk. Red. Oleksandra Halycha. – Kyiv: Lybid, 2001. – 488 s.
5. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk /R.T. Hrom'iak, Yu.I. Kovaliv ta in.). – K.: VTs «Akademiia», 1997. – 752 s.
6. Zhylenko I. Dokumentalno-publytsystychnyi etap maloi prozy literaturnoi emihratsii: do problemy typolohii. //«Filolohichni traktaty», Tom 13, № 2 ' 2021. S. 95-103. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87704/1/Zhylenko_Ftrk_2_2021.pdf?sessionid=835170D701CFB0E01C1902B79AB8234F (accessed January 25, 2025)
7. Ivanenko S.M. Polifoniia rytymotonalnoi budovy tekstu v stylystychnomu aspekti (na materialy nimetskoi movy): dys. ...d-r. fil. nauk : 10.02.04. KNU imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2010.
8. Kopystianska N. Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva: Monohrafiia. – Lviv: PAIS, 2005. – 368 s.
9. Kuzmenko V.I. Slovnyk literaturoznavchykh terminiv: Navch. Posibnyk z literaturoznavstva. – K.: Ukr. Pysmennyk, 1997. – 230 s.
10. Pikhtovnikova L.S., Tsapenko L.V. Informatsiino-synerhetychna model anhlomovnoi detektyvnoi rozpovidy. // L.S. Pikhtovnikova (2021) Evoliutsiia nimetskoi virshovanoi baiky (KhIII-KhKhl stolittia). Stylystyko-synerhetychnyi ta zistavnyi aspekty. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2021. – S.475-488.
11. Todorov Ts. Poniattia literatury ta inshi ese. – K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. – 162 s.
12. Ferents N.S. Teoriia literatury i osnovy estetyky. – K.: Znannia, 2014. – 511s.
13. Yuryniak A. Literaturni zhanry maloi formy. Vinnipeh: Tovarystvo «Volyn», 1981. – 118 s.
14. Aristoteles. Poetik. Übersetzt und erläutert von Arbogast Schmitt. Berlin: Akademie Verlag, 2008. – 815 S.
15. Althaus, Th. Prosa. //Lexikon Literaturwissenschaft. Hundert Grundbegriffe (Gerhard Lauer, Christine Ruhrberg Hrsg.). Stuttgart: Philip Reclam jun., 2011. – S.275-278.
16. Böschenstein, B. Die Sprengkraft der Miniatur. Zur Kurzprosa Robert Walsers, Kafkas, Musils, mit einer antithetischen Eröffnung zu Thomas Mann, Hildesheim: Olms (= Germanistische Texte und Studien, Bd. 91). – 234 S.
17. Niedemann, B. Die Erinnerungen der Elke Heidenreich: "Alles kein Zufall", 2017 WAZ.de URL: <https://web.archive.org/web/20160820155843/http://www.derwesten.de/kultur/die-erinnerungen-derelke-heidenreich-alles-kein-zufall-id11612641.html> (дата звернення 23.01.2025).
18. Heidenreich, E. Alles kein Zufall. Kurze Geschichten. – 4. Auflage. -Frankfurt am Main: FISCHER Taschenbuch, 2020. – 238 S.
19. Nayhauss, H.-Ch. Graf von (Hrsg.) Kürzestgeschichten. (Arbeitstexte für den Unterricht, RUB 9569). Stuttgart: Reclam, 2007. – 79 S.
20. Niedersächsischer Bildungsserver: Prosa-Miniatur; abgerufen am 22. Januar 2025.
21. Skwarczyńska, S. Wstęp do nauki o literaturze. – T. 3. Część 5: Rodzaj literacki. A. Ogólna problematyka genologii. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1965, s. 412.
22. Wilpert, G. von. Sachwörterbuch der Literatur. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1964. – 795 S.